

IRAKURKETA-FITXA

TITIKAKAKO ALTXOR GALDUA

Jarduera honekin, zera landuko dugu

Ipuinetatik irakaspenak ateratzen ikastea.

Garapen jasangarrirako 2., 8., 7., 11., 12. eta 13. helburuak.

Iraupena

Saio bat.

Beharke dugun materiala

Jenga jokoak edo antzeko zerbait.

Zikloak 1, 2, 3

Aurretiazko oharra

Ipuina irakurri eta hausnarketa egitean datza jarduera hau. Ipuin honek, izan ere, ikasturte honetako materialek jorratzen dituzten kontzeptuetako asko biltzen ditu. Ikasleen adinaren arabera, gai hauek guztiak landu ditzakezue ipuina irakurri ostean:

- Baliabideak gehiegi ustiatzea. Jasangarritasuna.
- Ingurumena hondatzea.
- Gizakien ekintzek ingurumenari eragiten dizkioten kalteak.
- Naturak ematen dizkigun abisuak. Abisu horiek kontuan hartzearen garrantzia.
- Migrazioak.
 - Immigrazioa kontrolatzea.
 - Immigranteak lanerako erabiltzea.
 - Errefuxiatu klimatikoak.
- Merkatuaren arauak: monopolioak, lehia.
- Aberastea eta pobretzea.
- Elikagaiak botatzea.
- Munduan bizi gara, eta izaki bizidun guztiok zaindu eta errespetatu egin behar dugu planeta.

Garapena

Arretaren proba (aukerakoa, ikasleen adinaren arabera egiteko)

Ipuina irakurri ondoren, eta betiere ikasleen adinaren arabera, galdera batzuk egin, edukia ondo ulertu dutela ziurtatzeko.

Egia edo gezurra den esan beharke dute esaldi bakoitzaren ondoren:

- Gure protagonistari ez zaio batere gustatzen arrantza egitera joatea.
- Phuyu eta bere amona itsasoan ibiltzen dira arrantzan.
- Akuriak Titikaka aintzirako totorazko uharteetan bizi ziren.
- Uharteko akuriek denei uzten zieten uhartean bizitzen.
- Pachakúteq-ek barazkiak lantzen zituen uhartean.
- Uhartearen behaldekotorek oso zapore txarra zeukaten.

- Pachakúteq-ek akuri asko kontratatu zituen, totora gehiago ekoizteko eta saltzeko.
- Tunelak urez betetzen hasi ziren.
- Akuriek, uhartea hondoratzen hasi zela ikustean, utzi egin zioten induskatzeari.
- Uhartea, azkenean, hondoratu egin zen.

Hausnarketa

Hausnartu ipuinaren edukiaren inguruan, besteak beste galdera hauek eginez:

- Zenbat pertsonaia azaltzen dira ipuinean?
- Gogoratzen al dituzue haien izenak?
- Istorioan sakondu baino lehen, idatzi izenak arbelean.
- Zergatik ekoitzi nahi zituen Pachakúteq-ek hainbeste totora? Nola jarduten zuen?
- Zer ondorio izan zuen bere jarduerak...?
 - bere negozioaren gainean.
 - elikagaiak ekoizten zituzten beste akurien gainean.
 - toteren uhartearen gainean.
- Zer egin zuten uharteko akuriek beren indusketaren ondorioak ikustean?
- Ipuinak *Titikakako altxor galdua* du izena. Zuen ustez, zein da altxor hori? Uhartearen behealdeko totorak bakarrik?
- Zer gustatu zaizue gehien ipuin honetatik? Zergatik?
- Zein ondorio atera duzue ipuinaren bukaeran? Gizakiok munduan egiten ari garenaren antzik ba al du zuen ustez?
- Non biziko gara munduan bizitzea ezinezkoa bihurtzen denean?

TITIKAKAKO ALTXORRA

Niri asko gustatzen zait nire amonarekin arrantza egitera joatea.

Nire amonak oso ondo egiten du arrantza, oso trebea da. Normala, txikitandik egiten du-eta! Ni ere oso arrantzale trebea izango naiz bere adina izaten dudanean. Goiz bakar batean, saski bat betetzeko adina arrain harrapatzen ditugu. Gero, Copacabanako merkatura joaten gara arraina saltzera, eta horrela diru pixka bat lortzen dugu. Amonak beti diru pixka bat ematen dit arraina merkatuan saltzen dugunean. Nire lanaren ordainsaria dela esaten dit. Eta diru horrekin nahi dudana eros dezaket!

Copacabana hiria Titikaka aintziraren ertzean dago. Altuera handian dago, Andean, Bolivia eta Peru artean. Aintziraren ondoan bi hiri daude: Copacabana (Bolivia) eta Puno (Peru). Aintziran arrantza egin daiteke, eta jende asko aritzen da arrantzan. Baina gauzarik deigarriena «totora» izeneko landareak dira, uraren ertzean jaiotzen diren ihi luze batzuk. Totorekin gauza asko egin daitezke; uharte artifizialak ere bai, horietan jendea bizitzeko.

Gaur goizean, arrain asko harrapatu ditugu. Ematen zuen besteetan baino arrain gehiago zeudela aintziran, edo denek gure saskian sartzeko gogoia zutelak! Saskia betetakoan, amonak esan dit horrekin nahikoa genuela. Baina nik gehiago harrapatu nahi nituen.

—Amona, gaur hainbeste arrain harrapatzen ari garenez, zergatik ez ditugu gehiago harrapatzen? Horrela, gehiago salduko dugu merkatuan eta diru gehiago lortuko dugu —esan diot nik—. Eta propina handiagoa emango didazu! —Bueno, propinarena ez diot esan, baina pentsatu egin dut—.

—Ez, Phuyu —esan dit amonak—. Hartu dugunarekin nahikoa daukagu etxerako eta merkatuan saltzeko. Ez dugu gehiago behar. Jende asko aritzen gara arrantzan.

—Bai, amona, badakit, baina gutxi batzuk gehiago harrapatzeagatik ez da ezer gertatuko. Mesedez, gaur bakarrik.

—Begira, guk arrain batzuk gehiago harrapatzen baditugu, eta beste batzuek beste batzuk gehiago, azkenerako arrain pila bat aterako dugu uretatik. Ni txikia nintzenez, orain baino askoz arrain gehiago zeuden aintziran. Aintzirak, naturako gauza guztiek bezala, bere erritmoa eta bere arauak dauka, eta, errespetatzen ez baditugu, azkenean gure aurka jartzen dira. Nire amak kontatzen zidan istorio bat kontatuko dizut. Eseri nire ondoan, Phuyu.

«Duela urte asko eta asko gertatu zen, oso aspaldi. Garai hartan, hemen ez zen gizakirik bizi, eta animaliek hitz egiten zekiten. Inguru honetan, aintziraren ertzean, akuriak¹ bizi ziren. Akuri batzuk totorez egindako uharte batean bizi ziren. Totora horiek, elkarren gainean jarrita, zoru sendo bat osatu zuten denborarekin, eta uharte bat sortu zen horrela. Akuriek esaten zuten bizitzeko lekurik onena zela uharte hura, harrapakariak ez zirelako haraino iristen eta lasai bizi zitezkeelako.

Gainera, uhartean lantzen zituzten barazkiak askoz goxoagoak ziren lurtean lantzen zituztenak baino, eta ziztu bizian saltzen zituzten aintziraren ertzeko merkatuetan. Horrela, uharteko biztanleak aberatsagoak bihurtu ziren gainerakoak baino. Kanpoko akuri askok uharte pribilegiatu hartan bizi nahi

¹ Akuriak ugaztun karraskari batzuk dira, untxi txikien tankerakoak. Jatorriz Andeetakoak dira eta oso ohikoak dira Hegoameriketako herrialde askotan.

zuten, baina uharteko biztanleek ez zieten uzten. Egia da leku gehiegi ere ez zegoela, baina kanpoko akuriek pentsatzen zuten uharteko akuriek dena berentzat nahi zutela eta ez zutela nahi beste inor haiek bezala aberasterik.

Uhartean bazen akuri bat Pachakúteq izenekoa. Bera ere, gainerakoak bezala, barazkiak lantzen aritzen zen. Baina berak besteek baino gehiago nahi zuen beti, eta bere eremutxoa nola edo hala handitu nahian aritzen zen, horrela gehiago ekoizteko eta diru gehiago lortzeko. Egun batean, bururatu zitzaion bere eremutxoa induskatuz leku gehiago lortuko zuela, azalean ez ezik azpian ere lekua izango zuelako. Leku asko irabaziko ez bazuen ere, apur bat behintzat handituko zuen bere eremua. Beraz, gau batean, iluntasunean, inork ikusi ez zezan, bere etxearen behealdea induskatzen hasi zen, azpian gela batzuk egiteko. Lan handia egin zuen, baina ez zegoen emaitzarekin pozik. Lan gogorra zen induskatzea, eta, gainera, ilun-iluna zegoen dena; ez zuen ematen bizitzeko oso leku aproposa. Goibelduta, lurrian eseri zen akuria. Bat-batean, usain zoragarri bat iritsi zitzaion, eta inguruan zeuzkan totoretatik zetorrela ohartu zen. Hain usain gozoa zutenez, totora puska bat ahoan sartu zuen... Oso goxoa zegoen! Beharbada, hezetasunarekin eta iluntasunarekin, ondu egin ziren. Kontua da kanpokoak baino askoz leunagoak zeudela, hobeto jaten zirela eta zapore goxo-goxoa zutela. Hura bai aurkikuntza!

Hurrengo egunean, merkatura joan zenean, totora horietako batzuk eraman zituen, saltzeko asmoz. Haien usain zoragarriak jende asko erakarri zuen, eta totora guztiak ziztu bizian saldu zituen.

—Hau bai pagotxa! —pentsatu zuen—. Horrelako totorak saltzen hasiko naiz! Baina ez diot inori esango nola lortu ditudan. Horrela, uharte osoko akuririk aberatsena bihurtuko naiz!

Etxera itzuli zenean, hesitu egin zuen bere eremutxoa. Horma luze-luze bat eraiki zuen inguru guztian, inork ez zezan barrualdea ikusi. Gero, induskatzen hasi zen, eta gehiago ekoizten. Gau osoa lanean eman zuen, hurrengo egunean dena merkatura eramateko. Orduan ere sekulako arrakasta izan zuen, dena berehala saldu baitzuen. Etxera joan zenean, totora gehiago ateratzen hasi zen. Handik gutxira, erosle ikaragarri zeuzkan, totorak erosteko irrikaz. Hortaz, uhartetik kanpoko bi akuri kontratatzea erabaki zuen, berarentzat lanean has zitezen. Ez zuen nahi uharteko beste inork bere sekretua ezagutzerik eta ideia kopiatzerik; horregatik hartu zituen kanpoko bi akuri.

Hiru akurien artean, sekulako ekoizpena lortu zuten. Pachakúteq totorak saltzera merkatura joaten zen bitartean, beste bi akuriak totorak eskuratzen geratzen ziren, gero eta tunel gehiago induskatzen. Pila bat ekoizten hasi ziren, saltzen zutena baino askoz gehiago. Orduan, Pachakúteq-ek, gero eta diru gehiago irabazi nahi zuenez, jaitsi egin zuen totoren prezioa, gehiago saltzeko.

Akuriak lehen baino totora gehiago erosten hasi ziren, merke zeudelako, eta handik gutxira hamabost akuri zeuzkan berentzat lanean Pachakúteq-ek. Sekulako arrakasta lortu zuen. Akuri batzuk oso urrutitik etortzen ziren, merkaturan bere totorak erostera. Ikaragarritzko iraultza zen hura!

Baina horrek guztiak bi ondorio izan zituen:

Batetik, totorak oso merke saltzen zituenez, akuriek asko eta asko erosten zituzten, baina sobera gelditzen zitzaizkienak, hurrengo egunerako utzi beharrean, bota egiten zituzten, eta berriak erosten. Akuriek ordura arte sekula ez zuten janaririk bota!

Bestetik, merkatuan barazkiak saltzen egoten ziren akuriak gero eta behartsuago bihurtzen joan ziren; izan ere, Pachakúteq-en totorak haien barazkiak baino goxoagoak eta merkeagoak zirenez, gero eta gutxiago saltzen zuten.

Baina Pachakúteq-i hori ez zitzaion batere axola. Hogeita hamar akuri zeuzkan berarentzat lanean. Langile horiek bere eremuan bizi ziren, etxetxo batzuetan. Kanpoko akuriek berarentzat egiten zutenez lan, ez zitzaion axola haiek ere uhartean bizitzea.

Zuloak egiten joan ahala, tunelez betetzen joan zen uhartea, eta halako batean tunel horietako batzuk urez betetzen hasi ziren. Hasieran ez zen ur asko eta ez zioten garrantzi handiegirik eman.

Baina, halako batean, uharteko akuri batzuek sekretua deskubritu zuten, eta orduan haiek ere induskatzen eta totorak ateratzen hasi ziren. Sekulako norgehiagoka sortu zen haien artean! Denak aberasteko irrikan zeudenez, lehia bizian aritzen ziren, nor ekoitziko gehiago eta salduko azkarrago. Handik gutxira, ia akuri guztiak zebiltzan uharte osoan barrena zuloak egiten».

Une horretan, amona bat-batean isildu egin da, eta niri begira geratu da. Orduan, haxe esan dit:

—Baina, hasieran esan dizudan bezala, naturak bere arauak dauzka, Phuyu maitea.

—Eta orduan zer gertatu zen, amona?

Eta amonak istorioa kontatzen jarraitu du.

«Pixkanaka-pixkanaka, tunelak urez betetzen joan ziren. Hasieran ez zen ur asko, baina, hainbeste tunel zeudenez, gero eta ur gehiago sartzen joan zen, eta uhartea pixkanaka-pixkanaka hondoratzen hasi zen.

Akuri batzuk horretaz konturatu ziren eta ingurukoei ohartarazten hasi ziren, baina ez zieten kasurik egin. Pachakúteq eta beste akuri batzuk haien aurka jarri ziren, esanez garaiak aldatu egin zirela, denei gustatzen zitzaizkiela elikagai berriak, eta hain tradizionalak izatea ez zela ona.

Akuriek totorak ekoizten jarraitu zuten, oharrei kasurik egin gabe. Eta, halako batean, egun batean, uhartea hondoratzen hasi zen.

Aieneka eta oihuka hasi ziren orduan. Ahaleginak eta bi egin zituzten uhartea ez hondoratzeko, baina alferrik: beranduegi zen; ez zeukan erremediorik. Denek uretan amaitu zuten, eta igerian uraren ertzearaino joan behar izan zuten. Han, beste akuri batzuek lagundu egiten zieten. Eskerrak akuri zintzoak ere bazeuden!».

—Geroztik, akuriak ez dira aintzirako uharteetan bizi; orain, lurrean egiten dituzte beren etxeak. Eta esaten dute noizbehinka lurra induskatzen ibiltzen direla, hainbeste gustatzen zitzaizkien totora haiek aurkitzeko itxaropenez.

—Ene, amona! Ederra egin zuen Pachakúteq-ek! Hain zuzen ere, bere izenak esaten zuena²! Orain ulertzen dut istorio horrekin zer esan nahi didazun. Nik

² Pachakúteq izenak, kitxua hizkuntzan, «mundua aldatzen duena» esan nahi du.

arrain gehiago arrantzatu nahi nituen, baina zaindu egin behar dugu aintzira. Dirua besterik ez neukan buruan, ipuineko akuriak bezala!

—Hala da, bai. Batzuetan, ondo pentsatu gabe egiten ditugu gauzak, zer ondorio izan ditzaketen pentsatu gabe.

—Oso istorio polita da, amona, baina ez dut uste konparazio egokia denik.

—Zergatik diozu hori, Phuyu?

—Mundu guztiak dakielako gizakiak akuriak baino bizkorragoak garela! Guri ez litzaiguke bururatu ere egingo bizi garen lekua hondatzea. Berehala konturatuko ginatke eta geldiarazi egingo genuke hondamendia, ezta?

Amonak irribarre egin du.

—Ikusten dudanez, oraindik asko daukazu ikasteko, Phuyu.